

Atrask LIETUVĄ

Kauno Kovo 11-osios gimnazija

2015

NETRADICINIO UGDYMO DIENAI SKIRTAS SPECIALUS LEIDINYS

Turinys:

P2-Aukštaitija

P4-Dzūkija

P6-Suvalkija

P8-Žemaitija

P10-Mažoji Lietuva

P12-Kryžiažodis

LR Seimas 2015-uosius paskelbė Etnografinių regionų metais.

Etnografiniai regionai – istoriškai susiformavę etninės Lietuvos regionai. Dėl to, kad šie regionai apibrėžiami per kultūrinius skirtumus, jų ribos neatitinka administracinių ar valstybinių sienų ir įvairių mokslo sričių atstovų jie suvokiami labai nevienodai – nesutariama tiek dėl šių regionų ribų, tiek dėl jų skaičiaus. **Regionai apibrėžiami pagal kultūrinius požymius – tradicijas, tradicinį gyvenimo būdą, dainas, pasakojimus ir pan.** Iš dalies etnografinių regionų ribos atitinka lietuvių kalbos tarmių ribas.

“ Nors Lietuva yra vieninga valstybė, ją sudaro penki dar XIII amžiuje susiformavę etnografiniai regionai: **Aukštaitija, Žemaitija, Dzūkija, Suvalkija ir Mažoji Lietuva.** ”

Atrask AUKŠTAITIJĄ

Aukštaičių žemės etninių darinių – Sėlos, (dabartinė šiaur rytinė-rytinė Našios ir Žiemgalos Lietuvos dalis) – pirminis palikimą.

Lietuvos valstybės branduolys. Apie XI a. Giedamos tūkstantmetės šiose žemėse susikūrė aukštaičių dainos - Lietuvos kunigaikštystė, sutartinės. Šios dainos yra kuri sėkmingai plėtodama išlaikiusios archajišką politinę diplomatiją, XII a. muzikinę ir poetinę formą. tapo galingiausia baltų Sutartinių dermės liudija kunigaikštyste. seną kilmę, o tobula

Pirmą kartą aukštaičiai polifoninė kalba – aukštą to paminėti Petro meto muzikinę kultūrą. Dusburgiečio kronikoje, Sutartinės – išskirtinis kalbant apie kunigaikščio reiškinys ne tik lietuvių, bet ir pasaulio folkloristikoje. Vytenio kovas ginant ir stiprinant kunigaikštystės Greta vokalinės muzikos teritoriją (1294 – 1300 m.) - aukštaičiuose gyvavo ir ne Austechia, terra regis mažiau savita skudučiais Lethowie (Aukštaitija, bei ragais pučiama lietuvų karaliaus žemė). instrumentinė polifonija.

Aukštaitija - didžiausias Lietuvos etnografinis regionas. Šiandieninė Aukštaitija pasižymi tarmių, gyvensenos ir etnokultūrinio paveldo margumu, kadangi yra paveldėjusi trijų didelių

Aukštaitijos kaimiečių, ypač moterų, liaudies drabužiai dažnai vadinami pačiais archajiškiausiais Lietuvoje. Tokį įspūdį XIX amžiuje rašiusiems autoriams sukeldavo baltų lino audinių daugybė ir viduramžius primenantys nuometai. Panašiai aukštaičių kostiumus apibūdindavo ir XX amžiaus liaudies drabužių tyrinėtojai. Tokiai nuomonei, nors ir su kai

kuriomis išlygomis, galima pritarti. XIX amžiuje rytinėje Lietuvos dalyje iš tiesų vilkėta senoviškesnių formų drabužiais, o lininiai drabužiai iki pat XX amžiaus pradžios vis dar puošti beveik vien tik įausiais geometriniais ornamentais, kurių motyvai ir kompozicijos gana artimos Rytų Lietuvoje aptinkamos neolito keramikos puošybai.

Aukštaičių virtuvė – didžiosios etninės lietuvių dalies, gyvenančios į rytus nuo linijos Vegeriai-Raseiniai, į pietus nuo Tauragės-Šilutės ir kalbančios atskira tarme, grupės maistas, kuris labai įvairus. Jį sąlygoja istorinės aplinkybės, gyvenamoji vieta ir gyvenimo būdas, tradicijos ir papročiai, tarmė ir pan. Valstiečių šeima valgė toje pačioje patalpoje, kur buvo gaminamas valgis: pirkioje. Aukštaitijoje, kur pirkia sudarė

galinę gyvenamojo namo patalpą, stalas stovėjo lygiagrečiai su galine siena. Vasarą stalas dažnai būdavo išnešamas į kiemą ar sodą. Lietuviai visuomet mėgo skanų ir sotų maistą. Nuo senų senovės sakoma: kaip valgo, taip ir dirba. Aukštaitijos virtuvė garsi savo paprastumu. Patiekalui skonį suteikia pats produktas, kai kada pagardinamas įvairiais uždarais.

Ruginė duona – vienas iš seniausių ir pagrindinių maisto produktų Aukštaitijoje, valgomas kasdien pusryčiams, pietums ir vakarienei. Yra dvi tradicinės duonos rūšys – paprasta rauginta ir plikyta. Rauginta duona kepama nuo seniausių laikų, o plikyta duona kepama tik nuo XX a. pradžios.

“Aukštaitiški virtinukai”

Tešlai: 2 stiklinės miltų, 1 stiklinė vandens, 1 kiaušinis, truputis druskos.

Įdarui: 3 stiklinės bulvių košės, 3 šaukštai aguonų, druskos.

Iš tešlai skirtų produktų paruoškite teštą, ją iškočiokite ir formuokite virtinius, į kiekvieno vidų dėdami po šaukštelį paruošto įdaro. Virkite pasūdytame vandenyje. Patiekite su grietine arba spirgučiais.

Skirtingų Lietuvos regionų žaidimai buvo gana panašūs, tik aukštaičiai žaidimo taisyklių laikėsi griežčiau nei kiti, labiau paisė žaidimų pavadinimų, o Žemaitijoje į šiuos dalykus gerokai dažniau buvo numojama ranka.

Aukštaitijai būdingas daugiabalsis dainavimas 2–3 balsais. Tokiu būdu dainuojamos rugiapjūtės, šienapjūtės, šeimos, našlaičių, vaikų, karo ir kitos dainos. Vedantysis balsas veda melodiją gan aukštu registru, kiti pritaria žemiau tercijos, kvartos ar kvintos intervalu. Sakoma, „tūravoja“ – palaiko, pritaria. Pritariančiųjų balsų niekas nesimoko, juos „jaučia“, žino tradicinio dainavimo dėsnius ir todėl pritari gali bet kokiai dainai.

Šienapjūtės daina iš Pasvalio raj.

Atrask DZŪKIJĄ

Dzūkija - pietrytinis Lietuvos etnokultūrinis ir istorinis kraštas. Jo teritorijos ribos tarsi nelabai aiškios, tačiau dažniausiai Dzūkijai priskiriamos Alytaus apskrities, miesto ir rajono, Druskininkų, Lazdijų, Varėnos, Vilniaus apskrities, miesto ir rajono, Šalčininkų, Švenčionių ir Trakų apskričių savivaldybės.

Dzūkijos pavadinimas nesenas. Jis kilo nuo gyventojų dzūkų tarmės. Ši tarminė ypatybė laikoma labai archaiška, paveldėta dar iš indoeuropiečių prokalbės. Dzūkų iki šiol išliko

ne tik Lietuvoje, bet ir buvusiose baltų žemėse. Jie gyvena Lenkijos Punsko ir Seinų apylinkėse, kai kuriose Baltarusijos vietovėse.

Dzūkija turi ir savo krašto pavadinimą - Dainava. Pirmą kartą jis kaip "terra Deynowe" (Dainavos žemė) paminėtas 1253 m. karaliaus Mindaugo laiške Livonijos ordinui. Manoma, kad Dainava tuomet buvo kunigaikštystė.

The image shows a musical score for an Arimo daina (Arimo song) in 3/8 time, with a tempo marking of approximately 112. The score is written in treble clef and includes lyrics in Lithuanian. The lyrics are: "1. Kad aš tu - rė - tau Pas tė - vu - lj va - la - lj, Pa - si - sta - cy - tau An dva - re - lio klė - te' (lj), - si - ta - - na - s i - n Ji - n". The score includes various musical notations such as notes, rests, and fingerings.

Arimo daina iš Varėnos raj.

Dzūkijos teritorijoje yra ne tik dabartinė šalies sostinė Vilnius, bet ir senoji valdovietė - Trakai su vertingos architektūros salos pilimi. Dzūkijos sostine laikomas Alytus, įsikūręs abipus Nemuno. Prie šios upės glaudžiasi ir du gerai žinomi kurortai - Birštonas ir Druskininkai, taip pat istorinė Merkinė, kurioje Magdeburgo teisės buvo suteiktos ir Vilniaus miestui.

Dzūkiją garsina dailininkas ir muzikas M. K. Čiurlionis, literatūros klasikas V. Krėvė. Labai reikšminga Dzūkijos kraštui yra tai, kad jame yra Europos centras. Dėl to Dzūkija yra ne tik Europos Sąjungos, bet ir visos Europos centrinis regionas.

DZŪKŲ APRANGA

Moterų tautiniai drabužiai daug įvairesni už vyriškus. Juose daugiau raštų, spalvos įvairesnės, drabužis savo dalimis turtingesnis. Dzūkių tautiniai drabužiai pasižymi nepaprastu spalvų, dryžių ir langelių margumu. Stambieji audeklų langai pasmulkinti spalvotais metmenų ar ataudų siūleliais. Per plačiuosius dryžius eina vis smulkesni, o raštai išmėtyti po visą audeklo plotą mažomis žvaigždutėmis. Dzūkės galvas gaubė baltos, tik kai kur gijelėmis

PAPROČIAI

Kaimuose dar kai kur kepama duona. Saugomas duonos raugas. Galima paragauti grikinės "babkos", "bulvinės bandos", "grybų ausiukių" ir kitų dzūkiškų gardėsių. Vietiniai gyventojai vaikščioja "savo grybų tropelėm" (takais – paveldėtais iš savo tėvų ir senelių), o uogavimo metu užklydę į raistelius iš karto pažinsime vietinį spanguoliautoją. Yra dar išlikę tik kirviu statytų pastatų, kaimuose išlikę daug pastatų puošybos elementų ir, žinoma, kryžių – aukštų, dvigubų, su ietimis. Galima tikėtis išvysti ir "žiurstelium" (prijuoste) padabintą kryžių - taip juos puošia tik dzūkės. Prijuostelė, užrišama ant kryžiaus, kaip pagarbos, padėkos ženklas. Taip pat buvo rišamos atgailaujant, atsisveikinant, atsiprašant, kreipiantis pagalbos.

palanguotos skepetaitės. Užpakalinis skepetaitės kampas tarp keliolikos langelių pakaišytas žvaigždutėmis. Mergaičių ir ištekejusių moterų būdavo skirtinga galvos danga. Dzūkų vyriški drabužiai spalvoti, bet kuklūs. Ant galvos – šiaudinė skrybėlė arba siūtinė kepurė. Marškiniai drobiniai, jų rankogaliai, krūtinė ir perpetės papuoštos raudonais raštais. Ant marškinių apsivilkdavo trumpus tynčius. Jie siuvami stačia apykakle ir apvedžioti puošniomis juostelėmis.

Kelnės – drobinės, įvairių atspalvių, smulkiai languotos. Kelnių apačios užaustos tamsiau ir sukištos į margas kojines. Iš spalvotų virvelių nunertas apavas, o po padu prisiūta oda.

Tarmiški žodžiai

Abrūsas - rankšluostis

Viedras - kibiras

Blėka - kepimo sarda

Skarvada - keptuve

Pančiakos- kojines

Proškos - skalb. milteliai.

Pažaiskite dzūkų žaidimą "Šiaudų batai"

Žaidėjai susikimba rankomis, eina ratu ir dainuoja:

Šiaudų batai

Šakaliniai padai. (2 k.)

Tuomet visi užlenkia vieną koją ranka ir, šokinėdami ant vienos kojos, dainuoja:

Aš negaliu šokinėti

Man kojelę skauda. (2 k.)

Po to užlenkiama kita koja.

Šįkart dainuojama šokinėjant jau ant kitos kojos:

Aš negaliu šokinėti

Man kojelę skauda. (2 k.)

Atrask **SUVALKIJA**

Suvalkija - Lietuvos etnografinis regionas kairiajame Nemuno krante, apimantis didžiąją Lietuvos Užnemunės dalį (Marijampolės aps. Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių ir Vilkaviškio rajonus, Kauno aps. Kauno rajono pietinę ir Prienų rajono vakarinę dalis).

Sūduva yra etninės sūduvių, apie I tūkstantmečio vidurį išsiskyrusių iš didelio baltų vieneto – jotvingių, etninės žemės. Sūduviai iš visų dabartinės Lietuvos etninių regionų gyventojų rašytiniuose šaltiniuose yra paminėti anksčiausiai – II a. mokslininko ir keliautojo Klaudijaus Ptolemėjo „Geografijoje“.

Net 6 iš 20 Valstybės atkūrimo, Vasario 16-osios akto signatarų yra iš Sūduvos. Vienas iš jų - Lietuvos patriarchas Jonas Basanavičius.

Šiame regione gimęs ir Jonas Jablonskis – lietuvių bendrinės kalbos kūrėjas, išleidęs kelias gramatikas, bei Lietuvos himno autorius Vincas Kudirka.

XIX a. pab. vakarinėje Suvalkijos dalyje vartojamų kapsų ir zanavykų šnektų pagrindu susiformavo dabartinė bendrinė (literatūrinė) lietuvių kalba.

Kalbant apie šį etnografinį regioną vartojami keli skirtingais istorijos periodais susiformavę pavadinimai – Sūduva, Užnemunė, Suvalkija.

Populiariausias pavadinimas Suvalkija prigijo po 1867m., tuo metu čia egzistavusios Lenkijos karalystės šiaurines apskritis sujungus į naują Suvalkų guberniją.

Šalis: Pietvakarių Lietuva

Tautos: Lietuviai

Kalba: Suvalkiečių tarmė

Valstybės: Dainava

Miestai: Marijampolė

Žemėlapyje pažymėta tamsiai violetine spalva

Suvalkiečiai labai mėgsta rūkytos mėsos produktus, didžkukulius, bulvines dešras. Riebus pietų patiekalas – virta rūkyta šoninė iš kiaulienos, patiekama su virtomis bulvėmis, pupomis, pupelėmis ar žirniais. Atskirai duodama tarkuotų krieny, raugintų agurkų. Įdaryti (kepti) veršienos kepsneliai – pietums su riešutų padažu.

Suvalkija, būdama ekonomiškai stipriausia Lietuvos dalis, prarado daug senojo muzikinio paveldo. Čia labiausiai paplito miestietiškos kultūros romansai, o senosios dainos įgavo naujų interpretacijų – paprastumo ir jausmingumo, todėl dažnai žinomi netgi jų autoriai. Suvalkiečiai ypač mėgo dainoms pritarti kanklėmis.

Suvalkietiška patarlė:

- Nekask kitam duobės, nes gali kaimynui šulinį iškasti...

Suvalkija - vėliausiai susiformavęs etnografinis Lietuvos regionas. Gaivinant po karų gerokai ištuštėjusį Sūduvos kraštą, naujieji gyventojai dažniausiai atsikraustydavo iš priešingo, dešiniojo Nemuno kranto. Į šiaurinę Sūduvos dalį kėlėsi žemaičiai, o į pietinę - aukštaičiai ir dzūkai. Taigi dabartinių zanavykų tradiciniai kostiumai įgijo žemaičių ir klaipėdiečių bruožų, o kapsų - aukštaičių ir dzūkų.

Ryškiausia ir sudėtingiausia šventadienio suvalkietės kostiumo dalis buvo prijuostė. Prijuosčių audinių kompozicija, o kartais ir pasiuvimu zanavykės skyrėsi nuo kapsių. Seniausios zanavykų prijuostės, matyt, buvusios madingiausios dar XIX amžiaus viduryje, yra balto lininio dugno su išilgai jaustomis raudonų rinktinių geometrinių bei augalinių ornamentų juostomis.

Atrask ŽEMAITIJĄ

Žemaitijos ir likusios Lietuvos dalies skirtumai atsirado jau pačioje baltų etnogenezės pradžioje - kai II-III a. pr. Kr. išsiskyrė vakarų ir rytų baltų grupės. Visais istoriniais laikotarpiais žemaičių gyvensena smarkiai skyrėsi nuo kitų etnografinių Lietuvos sričių gyventojų kultūros.

Žemaitija arba *Žemaičiai* nuo XV a. lotyniškuose ir vokiškuose rašytiniuose šaltiniuose buvo vadinami Samogitia, Samogitiae. Senosiose slavų kronikose Žemaitija

vadinama Žemoit', vėliau – Žmudz ir kt.

Žemaitijos etnografinio regiono riba tik apytikriai sutampa su žemaičių tarmės riba. Kalbiniu požiūriu Žemaitija skirstoma į tris dalis: šiaurės, vakarų ir pietų, o gyventojai, priklausomai nuo to, kaip jie ištaria *uo* ir *ie*, į dounininkus, donininkus ir dūnininkus.

- Šalis:** Vakarų Lietuva
- Vėliava:**
- Tautos:** Lietuviai (žemaičiai)
- Kalba:** Žemaičių tarmė
- Miestai:** Kražiai, Raseiniai, Telšiai

Žemėlapyje pažymėta šviesiai žalia spalva

Žemaičių virtuvėje patiekalus populiariau gardinti kmynais. Prie daugelio patiekalų patiekiamos bulvės su lupenomis, o riebus padažas gaminami ir kaip priedas, ir kaip patiekalo užpilas. Kaip patys žemaičiai pasakytų, bulvių kugelis (plokštainis) yra pirštų laižymo vertas skanumėlis. O kad jis būtų toks skanus, į plokštainį pilama rauginto pieno, dedama grietinės arba grybų. Žemaičių mėgiama taip vadinama cibulynė yra šaltsriubė (vanduo, silkė, svogūnas, prieskoniai, viskas valgoma su bulvėmis, virtomis su lupenomis). Vietiniai pasakoja, kad silkę pirmiausia reikia įvynioti į šlapią popierių ir pakepinti ant žarijų. Tai patiekalui suteikia savitą skonį. Kitas žemaičių virtuvės skanėstas – kastinys. Tai valgis iš grietinės bei sviesto su prieskoniais. Kastinys dažniausiai valgomas su karštomis bulvėmis, išvirtomis su lupenomis, tačiau jį galima ragauti ir su kiaušiniai, duona ar košėmis.

Jau XIX amžiaus aprašymuose nurodoma, kad žemaičių drabužiai išsiskiria iš kitų regionų kostiumų spalvingumu, dažnai - ir turtingumu, brangių moteriškų skarų ir karolių gausa, ne pilko milo, o spalvotais viršutiniais vyrų drabužiais.

Išveiginis žemaitės kostiumas beveik neįsivaizduojamas be ant pečių siaučiamų skraisčių. Būta tradicinių, tik ištekėjusių moterų dėvėtų skraisčių. Pietų Žemaitijoje tai pailgos formos balto lino drobulė su galuose įaustais raudonais raštais, šiaurinėje - didelė raudonai languota lininė arba medvilninė skara, sulenkta įstrižai. Be to, ir moterys, ir merginos nešiojo ant pečių ar kaklo užgrobtas mažesnes languotas naminio audinio skareles, taip pat dideles bei mažas fabrikinės šilko, kašmyro, medvilnės skaras.

Tu - rie - ji buo - bu - ti ži - lą uo - že -
 lį. Mei - lin - gu džin - gu mei - lin - gu džin - gu,
 na - za - rai tai ta - ba - lai - tai, vy - tum par - vy - tum
 ga - ba - li siū - di tū - di,
 mo - na uo - žys kud - lu - čius.

Žemaičių krašte labai mėgiama yra daina apie oželį. Ji stebina savo neįprastais priedainiais, kurių užrašyta yra labai daug variantų.

Atrask MAŽĄJĄ LIETUVĄ

Mažosios Lietuvos (Prūsų Lietuvos) sritis susidarė XV a. Mažąją Lietuvą sudarė Tilžės, Klaipėdos, Gumbinės, Šilutės, Įsruties, Stalupėnų, Ragainės, Geldapės, Labguvos ir kitos apskritys. 1701-1918 m. vokiečių valdomoje Prūsijos kunigaikštystėje Mažoji Lietuva buvo tarsi atskira valstybėlė su skirtingais etninės kilmės gyventojais.

Ryšų pėdsaką Lietuvos istorijoje paliko Mažojoje Lietuvoje 1547 m. atspausdinta pirmoji lietuviška knyga - tai M. Mažvydo "Katekizmas". Mažojoje Lietuvoje veikė daug lietuviškų organizacijų, buvo kuriamos lietuviškos mokyklos, leidžiami lietuviški leidiniai "Aušra", "Varpas", "Tėvynės sargas" ir kiti. Jie slapta gabenti į Lietuvą.

Mažosios Lietuvos paveldas yra unikalus ir savitas, todėl jis turi būti išsaugotas ateities kartoms. Išskirtiniai yra šio regiono architektūra, folkloras, nepakartojami pamario ir pajūrio žvejų, amatininkų papročiai ir verslas. Neringos grožis, senieji Klaipėdos namai, didingas Rambyno kalnas, evangelikų liuteronų bažnyčių architektūra Šilutėje, Vanaguose, Kretingalėje išskiria Mažąją Lietuvą iš kitų Lietuvos regionų. Senąją krašto dvasią galima pajusti Mažosios Lietuvos panteone – Bitėnų kapinaitėse, kur ilsisi M. Jankaus, jo šeimos, Vydūno ir kiti garsių šio krašto veikėjų palaikai.

Šio krašto gyventojai dažniausiai save vadindavo *lietuvininkais*. Tai vienintėlis etnografinis Lietuvos regionas, kuriame vyravo liuteronų tikėjimas. Tai aplinkybė, taip pat ir skirtinga visuomeninė bei kultūrinė krašto raida, lėmė regiono savotiškumą, pasireiškusį ir tradicinėje klaipėdiškių valstiečių aprangoje. To meto lietuvininkų moterų kostiumas aprašytas kaip itin spalvingas, nestokojantis egzotiškų senovinių elementų, žadinusių ne vieno besidominčio etnine kultūra svetimšalio vaizduote. Moterys tuo laikotarpiu vilkėjo lininiais marškiniais ir sijonais, o ne anksčiau šiam kraštui būdingomis nesusiūtomis apie liemenį drapiruojamomis marginėmis. Marškiniai buvo dažnai pasiūti specifiniu, kitur Lietuvoje nežinomu būdu: gausiai suraukti apie kaklą, su reglano kirpimo perpečėmis. Taip sukirpti marškiniai kildinami iš Renesanso mados ir dažniau aptinkami toliau į pietus gyvenančių tautų liaudies kostiume.

Kafija. Svarbiausias lietuvininkų gėrimas. Šis gėrimas perimtas iš vokiečių. Bet tarp lietuvininkų prigijo taip, kad net pusrytinę sriubą išstūmė.

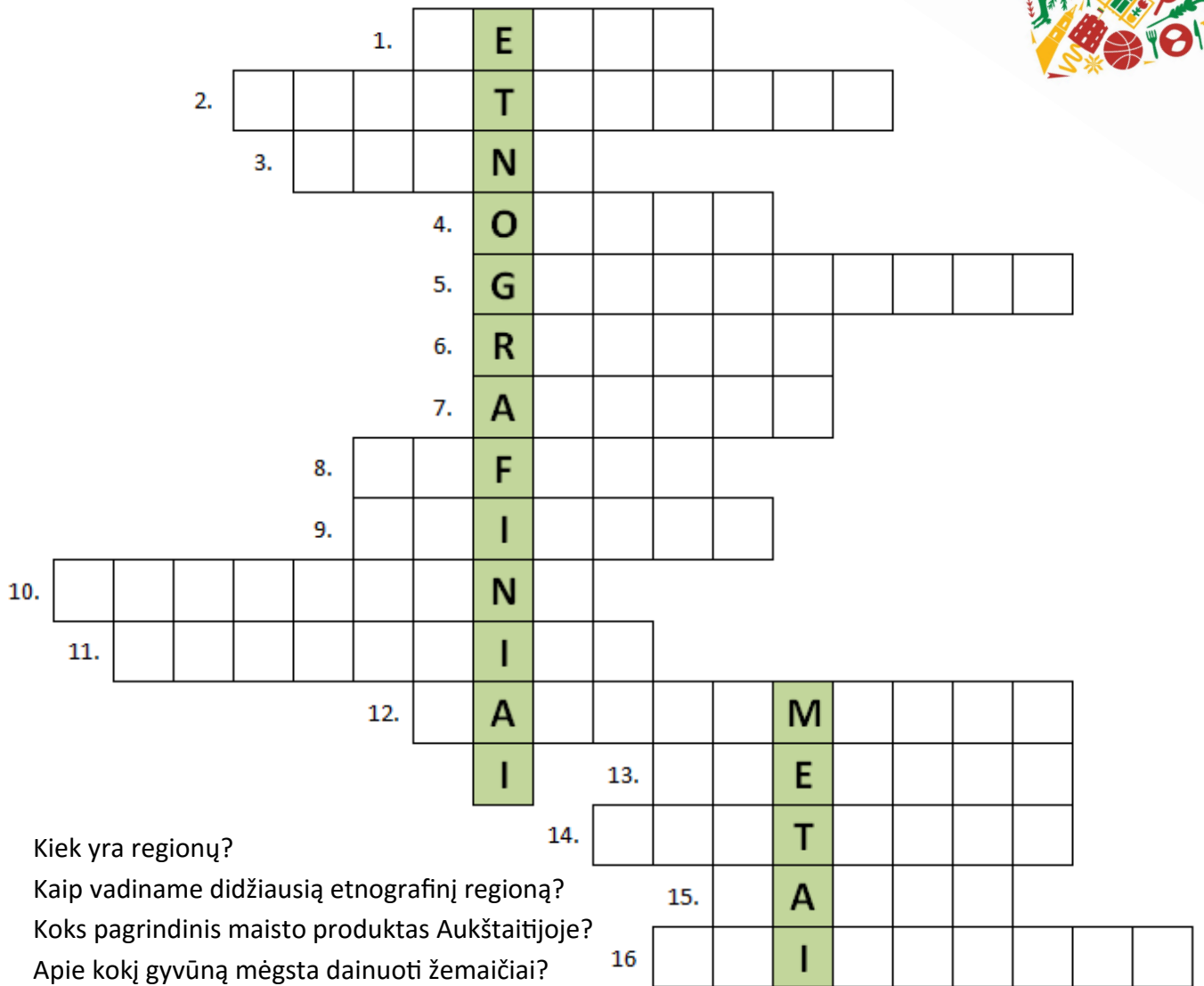
Mažosios Lietuvos dainų daugiausia išliko Liudviko Rėzos archyve. Šio regiono dainų stilius ryškiai skiriasi nuo kitų: įvairesnės dermės, chromatizmai melodijose, ilgesnės frazės, itin saviti siužetai. Daug dainų susijusių su mitologija, gyvenimu prie jūros, žvejyba.

Ei, ki - lo, ki - lo, o ir iš - ki - lo
iš Gi - li - jos mies - tu - žio gel - to - na - sis lai - vu - žis.

Kryžiažodis

1. Kiek yra regionų?
2. Kaip vadiname didžiausią etnografinį regioną?
3. Koks pagrindinis maisto produktas Aukštaitijoje?
4. Apie kokį gyvūną mėgsta dainuoti žemaičiai?
5. Koks yra populiarus dzūkų užsiėmimas?
6. Kaip paruošta mėsa populiari Suvalkijoje?
7. Kuris miestas laikomas Dzūkijos sostine?
8. Koks gėrimas mėgstamas Mažojoje Lietuvoje?
9. Kaip dar vadinama Dzūkija?
10. Koks reiškinys išskirtinis lietuvių folklore?
11. Kuris regionas susiformavo vėliausiai?
12. Kuris miestas vadinamas Suvalkijos sostine?
13. Kaip kitaip galima pavadinti kibirą?
14. Kaip vadinamas senovės žemaičių patiekalas, dažniausiai patiekiamas su karštomis bulvėmis?
15. Koks patiekalas Dzūkijoje gaminamas iš grikių?
16. Kuri suvalkietės kostiumo dalis buvo ryškiausia?

